

2015-01-30

Avdelningen för djurskydd och hälsa

Vägledning rörande kontroll av hantering av animaliska biprodukter och därav framställda produkter vid livsmedelsanläggning

Denna vägledning är en bilaga till den vägledning som Jordbruksverket tagit fram för Livsmedelsverkets kontroll inom området animaliska biprodukter (dnr 6.7.17-4468/14). Texten är avsedd att belysa lagstiftningens krav på detaljnivå rörande hantering av animaliska biprodukter i livsmedelsanläggningar (även anläggningar som ligger under kommunalt kontrollansvar) liksom vilka krav som ställs på bortskaffandet av de animaliska biprodukterna.

Dokumentet ska läsas ihop med följande dokument som bl.a. återfinns på www.jordbruksverket.se som länkar under platsen för detta dokument:

- Tillämpningsområde för förordning (EG) nr 1069/2009 och information om den s.k. ”slutpunkten”
- Kategorisering av animaliska biprodukter
- Insamling, transport och spårbarhet

Dessa dokument uppdateras kontinuerligt vid behov.

Innehåll

INLEDNING	3
KONTROLLANSVAR ÖVER ANIMALISKA BIPRODUKTER OCH DÄRAV FRAMSTÄLLDA PRODUKTER VID LIVSMEDELSANLÄGGNING	3
GENERELLA KRAV PÅ DRIFTSANSVARIG OCH NÅGRA GRUNDLÄGGANDE BEGREPP	5
<i>Begreppet animaliska biprodukter</i>	5
<i>Kategorisering</i>	5
HANTERING AV ANIMALISKA BIPRODUKTER VID LIVSMEDELSANLÄGGNINGAR	6
<i>Sortering efter kategori</i>	6
<i>Förvaring</i>	6
<i>Utlämnande</i>	7
Foder	8
Förbränning	9
Nedgrävning	9
Deponi	10
Bortskaffande av före detta livsmedel ”på annat sätt”	10
Spridning på mark	10
<i>Insamling, transport och spårbarhet</i>	10
<i>Återtag/återlämnande till slakteri</i>	10
<i>Spill- och avloppsvatten</i>	11
NÅGRA OFTA FÖREKOMMANDE FRÅGOR	11
<i>Vad gäller för fisk och andra vattenlevande djur?</i>	12
<i>Vad gäller för vilt?</i>	12
<i>Vad gäller för hudar och skinn från slakterier?</i>	13
<i>Vad gäller för mjölk och mjölkprodukter?</i>	14
<i>Hur ska butiksavfall med animaliska beståndsdelar klassificeras?</i>	15
<i>Vad gäller för matavfall?</i>	15
EXPORT OCH UTFÖRSEL TILL ANNAT EU-LAND	16
FÖRSLAG PÅ FRÅGOR SOM KAN INGÅ I EN CHECKLISTA VID KONTROLL	16
MER INFORMATION OCH SVAR PÅ FRÅGOR	17

Inledning

Animaliska biprodukter (abp) uppstår bl.a. vid livsmedelsanläggningar som hanterar råvaror och produkter som innehåller animaliska beståndsdelar. Det finns många olika typer av livsmedelsanläggningar och dessa hanterar i olika grad i anslutning till livsmedelshanteringen ett brett register av animaliska biprodukter och i viss mån även framställda produkter. Att dessa produkter hanteras i enlighet med gällande lagstiftning (den så kallade "abp-lagstiftningen") är viktigt ur smittskydds-, miljö- och redlighetssynpunkt. Verksamhetsutövaren är skyldig att följa lagstiftningens krav, som bl.a. innebär att de animaliska biprodukterna separeras från livsmedlen och sorteras och märks på ett korrekt sätt. Materialet får bara tas emot av mottagare som får hantera aktuell kategori av material genom att de har en av Jordbruksverket registrerad eller godkänd anläggning, att de har tillstånd att använda materialet för ett specifikt ändamål eller att det finns andra öppningar i lagstiftningen som möjliggör att de får ta emot materialet i fråga. Utsedda kontrollmyndigheter (Livsmedelsverket respektive kommunerna) ska kontrollera att lagstiftningen följs hos livsmedelsföretagen, länsstyrelserna ska kontrollera att den följs av transportörerna och Jordbruksverket att den följs hos mottagarna.

Spårbarheten är viktig i sammanhanget. Detta gäller även om materialet kan anses harmlöst. Ett material med animaliska beståndsdelar som inte längre är ett livsmedel är en animalisk biprodukt, och det måste kunna säkerställas att materialet inte åter blir "livsmedel" i någon del av kedjan eller att det på ett otillåtet sätt används t.ex. som foder.

Det är viktigt att kontrollmyndigheterna kommunicerar med varandra i händelse av upptäckter eller misstankar om oegentligheter i hanteringen av abp som ligger utanför det egna ansvarsområdet för kontrollen.

Kontrollansvar över animaliska biprodukter och därav framställda produkter vid livsmedelsanläggning

För grundläggande information om kontrollansvaret hänvisas till huvuddokumentet som detta är en bilaga till.

Den myndighet som har kontrollansvaret över en livsmedelsanläggnings verksamhet med livsmedel måste även kontrollera hur man vid denna anläggning hanterar sådant material som till sin helhet består av eller som innehåller animaliska produkter och som inte ska lämnas ut som livsmedel. Det kan vara alltifrån sådant som faller från slakt eller styckning till råvaror och produktionsspill inom andra typer av livsmedelshandling, liksom färdiga livsmedel som av kommersiella skäl inte kommer att gå vidare som livsmedel, samt matavfall.

Länsstyrelsen har kontrollansvaret över själva insamlingen och transporten, utom när det gäller matavfall där kommunerna har kontrollansvaret. Att produkterna är korrekt märkta vid avsändandet, att register förs, och att sändningarna åtföljs av korrekt ifyllda

handelsdokument ligger dock på Livsmedelsverket eller i tillämpliga fall kommunerna att kontrollera.

Kontrollansvaret omfattar inte sådan anläggning som särskilt godkänts av Jordbruksverket med stöd av förordning (EG) nr 1069/2009 även om denna ligger i anslutning till en livsmedelsanläggning. Exempel på denna typ av anläggningar är anläggningar för mellanhantering och lagring av animaliska biprodukter för vidare transport till andra anläggningar efter t.ex. malning eller frysning till block. Om denna typ av verksamhet bedrivs som en del av livsmedelsanläggningens verksamhet och enbart material från berörd anläggning tas emot anses dock normalt sett denna verksamhet höra till livsmedelsanläggningen och ska därigenom inte godkännas av Jordbruksverket. Kontrollansvaret kommer då att ligga på den myndighet som har livsmedelskontrollen vid anläggningen. En verksamhet av detta slag som tar emot animaliska biprodukter från andra livsmedelsanläggningar bör med några få undantag ses som en anläggning som ska godkännas av Jordbruksverket.¹

Det finns några livsmedelsanläggningar som historiskt sett godkänts av Jordbruksverket med stöd av förordning (EG) nr 1774/2002 med anledning av att det har ställts krav på själva processen för att de animaliska biprodukternas slutprodukt ska kunna anses så bearbetad att den ska kunna ingå i t.ex. foder. Med anledning av den nya EU-lagstiftningen på abp-området krävs det normalt sett inte längre dubbla godkännanden utan det räcker att anläggningen är godkänd som en livsmedelsanläggning. De krav som abp-lagstiftningen ställer måste dock följas i tillämpliga delar. Bl.a. rör det sig om anläggning för tillverkning av blod- eller äggprodukter där bearbetningskraven är samma för livsmedel som för framställda produkter.

Många livsmedelsanläggningar lämnar ut animaliska biprodukter eller framställda produkter som foder och ska därigenom vara registrerade som foderanläggningar. Att anläggningen lever upp till kraven i abp-lagstiftningen även när det gäller foder ska kontrolleras. Kontrollansvaret omfattar dock inte verksamhet med foder enligt foderlagstiftningen. Den kontrollen ligger inom Jordbruksverkets ansvarsområde.

Viktiga punkter att ha i beaktande i samband med kontrollen är:

- materialets kategorisering i olika riskklasser,
- materialets förvaring på livsmedelsanläggningen,
- eventuella förväxlingsrisker (materialets förvaring och märkning under lagring),
- materialets märkning vid avsändandet,
- materialets spårbarhet genom handelsdokument och register, samt
- hantering av avloppsvatten

De olika punkterna förklaras närmare i texten.

¹ Se vidare under rubriken Återtag och återlämnande till slakteri

Generella krav på driftsansvarig och några grundläggande begrepp

För grundläggande information om lagstiftningen hänvisas till huvuddokumentet som detta är en bilaga till.

I förordning (EG) nr 1069/2009 används begreppet ”driftsansvarig” och med det avses den fysiska eller juridiska person som har faktisk kontroll över en animalisk biprodukt eller därav framställd produkt, däribland transportörer, handlare och användare. Driftsansvariga ska låta registrera sina anläggningar, och i vissa fall ansöka om godkännande för dem. Detta gäller dock inte verksamheter som anläggningar som framställer abp redan godkänts eller registrerats för i enlighet med förordning (EG) nr 852/2004 eller förordning (EG) nr 853/2004.²

Driftsansvariga ska alltid i de företag som står under deras kontroll, se till att animaliska biprodukter eller därav framställda produkter under alla skeden av insamling, transport, hantering, behandling, omvandling, bearbetning, lagring, utsläppande på marknaden, distribution, användning och bortskaffande uppfyller de krav i förordningen som är av relevans för verksamheten.

Begreppet animaliska biprodukter

Definitionen av animaliska biprodukter finns i artikel 3 i förordning (EG) nr 1069/2009 och är, något förenklat, hela kroppar eller delar från djur, produkter av animaliskt ursprung eller andra produkter som fås från djur och inte är avsedda som livsmedel, inbegripet ägg, embryo och sperma. I ett av de informationsblad som det hänvisas till på första sidan i detta dokument (”Tillämpningsområde för förordning ...”) har Jordbruksverket tydliggjort vilka djurprodukter som abp-lagstiftningen ska tillämpas på.

Det är viktigt att känna till den grundläggande principen rörande var gränsen mellan livsmedel och animaliska biprodukter går. Vissa djurprodukter blir automatiskt animaliska biprodukter eftersom de inte uppfyller kravet på att vara ett livsmedel. Men det är även syftet som styr. En köttbit som är avsedd att användas som foder är inte längre ett livsmedel utan en animalisk biprodukt och kan aldrig återgå till att bli ett livsmedel. Beslutet är ”irreversibelt”.

Kategorisering

Animaliska biprodukter delas in i tre kategorier beroende på risk och fortsatta användningsmöjligheter. Indelningen framgår av artikel 8-10 förordning (EG) nr 1069/2009. I ett av de informationsblad som det hänvisas till på första sidan (”Kategorisering av animaliska biprodukter”) har Jordbruksverket sammanställt och närmare beskrivit de olika kategorierna och deras undergrupper i tabellform.

² Enligt art. 23 punkt 4 i förordning (EG) nr 1069/2009. (Observera att ny översättning publicerats i en rättelse till förordning (EG) nr 1069/2009.)

Hantering av animaliska biprodukter vid livsmedelsanläggningar

Det framgår av abp-lagstiftningen att behandling, bearbetning eller lagring av animaliska biprodukter i livsmedelsanläggningar som godkänts eller registrerats i enlighet med artikel 4 i förordning (EG) nr 853/2004 eller i enlighet med artikel 6 i förordning (EG) nr 852/2004 ska ske under sådana villkor att korskontaminering förebyggs och, vid behov, i en särskild del av anläggningen.³ I övrigt står det mycket lite om just kraven på livsmedelsanläggningar. Dessa förväntas dock uppfylla de allmänna krav som ställs på driftsansvariga.

I dokumentet ”Insamling transport och spårbarhet” som det hänvisas till på första sidan har Jordbruksverket sammanställt och närmare beskrivit vilka krav som ställs. I detta dokument görs endast en översiktlig beskrivning.

Sortering efter kategori

I samband med att de animaliska biprodukterna skiljs från livsmedlen ska de kategoriseras i kategori 1, 2 eller 3 av den driftsansvarige. Att kategoriseringen görs på ett korrekt sätt är mycket viktigt. I många fall används animaliska biprodukter av kategori 3 vidare i foderkedjan, och det skulle kunna få allvarliga konsekvenser om andra kategorier felaktigt tas för kategori 3-material. Det är dock helt i sin ordning att nedklassa material till en sämre kategori. Av praktiska skäl skickas t.ex. ofta gångben och mag-tarpaket som kategori 1-material.

Det finns inget formellt krav på att behållarna redan i initialskedet måste märkas med den kategorimärkning som är obligatorisk vid transport. Men om avsikten är att kategorierna ska gå iväg separerade från varandra är det viktigt att behållarna är tydligt märkta initialt för att undvika risk för förväxling. När det gäller SRM⁴ finns särskilda krav på att materialet färgas in eller, i tillämpliga fall märks på annat sätt, omedelbart efter avlägsnandet enligt förordning (EG) nr 999/2001⁵.

Förvaring

De animaliska biprodukterna måste förvaras separerat från livsmedel enligt de krav livsmedelslagstiftningen ställer. Det får heller inte finnas risk för förväxling mellan olika kategorier av animaliska biprodukter, och materialet måste vara tydligt identifierbart. Lämpligen bör det, som nämnts, redan vid lagringen vara märkt med kategori.

I vissa fall finns det anledning att, beroende på material, förvara materialet kylt, fryst eller torrt. Detta gäller bl.a. om det i något senare led ska användas som foder. Ansvar för detta ligger på livsmedelsföretaget som måste följa foderlagstiftningen.

³ I art. 26 i förordning (EG) nr 1069/2009

⁴ SRM: specificerat riskmaterial

Vad som är SRM anges i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 999/2001 av den 22 maj 2001 om fastställande av bestämmelser för förebyggande, kontroll och utrotning av vissa typer av transmissibel spongiform encefalopati. Information finns också på www.jordbruksverket.se under Djur / Djurprodukter.

⁵ Se punkt 3 i bil V i förordning (EG) nr 999/2001.

Det kan även finnas andra skäl än framtida foderanvändning som föranleder att ett visst material måste förvaras på ett visst sätt redan hos avsändaren. Det som intygas i handelsdokumentet måste alltid vara med sanningen överensstämmande.

Utlämnande

Av artiklarna 12, 13 och 14 i förordning (EG) nr 1069/2009 framgår olika möjligheter för bortskaffande eller vidare användning. Men det finns även en hel del undantag från detta vilket anges i artikel 16-19 i samma förordning. Här beskrivs kortfattat olika vägar.

De animaliska biprodukter som uppstår vid en livsmedelsanläggning är i de allra flesta fall att anse som obearbetade animaliska biprodukter trots att de kan anses vara klara för humankonsumtion. Detta har att göra med att abp-lagstiftningen ibland ställer strängare krav på bearbetningen. I vissa fall kan dock den bearbetning som gjorts enligt livsmedelslagstiftningen anses vara tillräcklig för att produkten ska anses vara en framställd produkt. Detta gäller bl.a. vid viss bearbetning av ägg, utsmält fett och fiskolja.

Många av de animaliska biprodukter som uppkommer på livsmedelsanläggningar sänds till godkända eller registrerade mottagare för vidare bearbetning eller bortskaffande. De sänds t.ex. till biogas- eller förbränningsanläggningar, eller till anläggningar som mal materialet och därefter vidare till förbränning. I vissa fall kan dock, under särskilda villkor, även nedgrävning eller spridning på mark komma i fråga. Det finns också en möjlighet att lämna ut material för användning för t.ex. utfodring, forskning eller undervisning. För vissa typer av material och för vissa typer av mottagare anges det redan i Jordbruksverkets föreskrifter vad som är tillåtet. Det rör sig om:

- kategori 3-material för utfodring av sällskapsdjur (Matavfall får dock inte ges till svin och fåglar.)
- kategori 3-material för utfodring av hundar som t.ex. jakt- eller draghundar
- kategori 3-material för utfodring av päls-, djurparks- och cirkusdjur (Matavfall får dock inte ges till svin och fåglar.)
- kategori 3 material som omfattas av art. 10 a och b i förordning (RG) nr 1069/2009
- kategori 3 som var livsmedel fram till utlämnandet och som ska användas för undervisning
- blod som var livsmedel fram till utlämnandet för blodspårsträning av hund
- framställda produkter av kategori 3 för forskning och diagnostik samt för konstnärlig verksamhet och utställningsändamål

I övriga fall krävs individuella tillstånd eftersom animaliska biprodukter i stort sett bara får tas emot av registrerade/godkända anläggningar eller av sådana som får ta emot material för ett visst ändamål. I vissa fall gäller detta även för framställda produkter. För undervisning och blodspår med materialet som nämns ovan samt för användningen av de framställda produkterna för de syften som nämns krävs inte ens en registrering

Det ligger alltid på mottagaren att inte ta emot annat än vad denne har tillstånd för (via individuellt tillstånd eller via tillstånd i Jordbruksverkets föreskrifter).

Samtliga anläggningar både inom Sverige och i övriga EU återfinns på www.jordbruksverket.se under Djur / Djurprodukter / Godkända och registrerade anläggningar.... Vissa användare (t.ex. pälsdjursuppfödare och djurparker) finns också med på åtminstone den svenska listan.

Det är viktigt att mottagarens godkännandenummer, eller om tillämpligt registreringsnummer, läggs in i handelsdokumentet. Återfinns detta nummer inte på webben så återfinns det i beslutet eller i registreringsbeskedet som är riktat till användaren. Det räcker att mottagaren kan uppge sitt nummer. Utlämnaren måste inte se bevis på att mottagaren har godkännande/registrering. Misstänker utlämnaren att mottagaren inte har de tillstånd som krävs kan kontakt tas med Jordbruksverket. De som inte behöver registreras har inget registreringsnummer som kan fyllas i. I dessa fall får rutan i handelsdokumentet lämnas tom.

Samtliga som yrkesmässigt bedriver transport av animaliska biprodukter ska vara registrerade, och även deras nummer ska läggas in på handelsdokumentet.

Foder

Mjölk, mjölkbaserade produkter och mjölkderivat som bearbetats i enlighet med kap. 2 avsnitt 4 del I i bilaga X i förordning (EU) nr 142/2011 och vissa produkter som bearbetats enligt del II får lämnas ut till de gårdar som är registrerade för användning av mjölk som foder i Jordbruksverkets foderföretagarregister. När det gäller mjölk som omfattas av del II punkt 3 b i ovan nämnda bilaga gäller att Jordbruksverket ska ha utfärdat ett särskilt tillstånd. Läs mer om mjölk och mjölkprodukter under rubriken ”Vad gäller för mjölk och mjölkprodukter?”.

Färskt sällskapsdjursfoder från detaljhandelsledet eller från anläggningar vid försäljningsställen, där styckning och lagring enbart sker i samband med försäljning direkt till konsumenten omfattas inte av lagstiftningen om animaliska biprodukter och får således säljas fritt. Här tänker man sig t.ex. köttbitar eller ben som blivit över i samband med styckning och putsning av kött som köps till familjens hund i en butik med charkavdelning. Butiken kan dock inte skylta med att de säljer ”hundfoder” utan att vara registrerad som foderanläggning.

Jordbruksverket tillåter i föreskriftsform att sällskapsdjur och hundar i etablerade kennlar eller grupper av sådana hundar såsom jakt- eller draghundar, pälsdjur, djurparksdjur och cirkusdjur utfodras med kategori 3-material.⁶ Utfodring med matavfall är dock inte tillåtet om det rör sig om svin eller fåglar.⁷ Vilda djur får under vissa omständigheter utfodras med biprodukter från slakt som omfattas av art. 10 a och b i förordning (EG) nr 1069/2009.⁸ När det gäller vilda djur får biprodukterna användas först två veckor efter slakt. Denna lagring kan ske antingen på slakteriet eller

⁶ 2 kap. 21 a § Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2006:84) om befattning med animaliska biprodukter och införsel av andra produkter, utom livsmedel, som kan sprida smittsamma sjukdomar till djur

⁷ 2 kap 22 § SJVFS 2006:84

⁸ 2 kap. 21 b § SJVFS 2006:84

hos mottagaren. Samtliga användare ska vara registrerade. Bara om de önskar använda andra animaliska biprodukter som foder krävs individuellt tillstånd.

Det finns restriktioner avseende vilka typer av animaliska biprodukter som får användas som foder. T.ex. är det förbjudet att utfodra produktionsdjur⁹, med undantag av pälsdjur, med matavfall, och det är bara vissa typer av före detta livsmedel¹⁰ som får användas som foder utan att först ha bearbetats i en av Jordbruksverket godkänd anläggning.

Förbränning

Förbränningsanläggningar i primärproduktionen (t.ex. halmpanna) får bara användas för förbränning av djurkroppar (efter särskilt beslut från Jordbruksverket) och således inte för andra animaliska biprodukter som t.ex. slaktbiprodukter som uppstår vid ett gårdsslakteri utan att den först har fått godkännande enligt miljölagstiftningen för förbränning av avfall.

Nedgrävning

I de allra flesta fall är nedgrävning inte ett alternativ för bortskaffande av animaliska biprodukter. I vissa enstaka fall kan dock material från livsmedelsanläggningar tillåtas att grävas ner. Jordbruksverket är behörig myndighet att meddela föreskrifter och fatta särskilda beslut rörande detta¹¹, och i Jordbruksverks föreskrifter¹² finns föreskrivet om undantag som stöder sig på förordning (EG) nr 1069/2009. Bland annat har i föreskrifterna avlägset belägna geografiska områden definierats i bilaga 2 inom vilka särskilda regler gäller avseende möjligheten till nedgrävning.

Biprodukter från slakt vid vilthanteringsanläggningar får grävas ner över hela Sverige, och biprodukter från renslakt får grävas ner i de områden som omfattas av bilaga 2 utan att Jordbruksverket behöver besluta särskilt. Jordbruksverket kan också efter särskild ansökan i vissa fall godkänna nedgrävning av andra biprodukter från slakt i de områden som är definierade i bilagan. Det rör sig om biprodukter från mindre slakterier som slaktar t.ex. lamm eller fisk. Dessa beslut fattas efter samråd med berörd kommun och kopia skickas för kännedom till kommunen liksom till Livsmedelsverket.

Kommunen har kontrollansvar över nedgrävning av animaliska biprodukter och nedgrävning måste alltid göras enligt anvisningar från berörd kommun¹³ och i enlighet med de krav som abp-lagstiftningen ställer.

⁹ Produktionsdjur är per definition i förordning (EG) nr 1069/2009 alla djur som hålls, göds eller föds upp av människor och används för framställning av livsmedel, ull, päls, fjädrar, hudar och skinn eller andra produkter som fås från djur eller för annat ändamål inom jordbruket, samt hästdjur..

¹⁰ D.v.s. sådant som omfattas av art. 10 f i förordning (EG) nr 1069/2009.

¹¹ Enligt förordningen (2006:814) om foder och animaliska biprodukter

¹² Statens jordbruksverks föreskrifter¹² (SJVFS 2006:84) om befattning med animaliska biprodukter och införsel av andra produkter, utom livsmedel, som kan sprida smittsamma sjukdomar till djur

¹³ Detta anges i 2 kap 27 § Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2006:84) om befattning med animaliska biprodukter och införsel av andra produkter, utom livsmedel, som kan sprida smittsamma sjukdomar till djur.

Deponi

Före detta livsmedel som genomgått bearbetning enligt artikel 2(1)(m) i förordning (EG) nr 852/2004 och som inte har kommit i kontakt med någon animalisk biprodukt som avses i artiklarna 8 och 9 och artikel 10 (a)-(e) och (h)-(p) i förordning (EG) nr 1069/2009, får bortskaffas som avfall på godkänd deponi. Normalt tillåter inte den svenska miljölagstiftningen deponi av denna typ av material. Men det finns undantag, som t.ex. för deponi av konserver.

Bortskaffande av före detta livsmedel ”på annat sätt”

Jordbruksverket har möjlighet att enligt bilaga VI kapitel IV i förordning (EU) nr 142/2011 medge att mindre mängder före detta livsmedel enligt art. 10 f i förordning (EG) nr 1069/2009 under vissa förutsättningar får bortskaffas på annat sätt än genom nedgrävning eller bränning.

Spridning på mark

Kategori 3-material i form av obehandlad mjölk, råmjölk och produkter framställda därav, får spridas på mark i enlighet med gällande miljölagstiftning. Kategori 2-material i form av mjölk, mjölkbaseerade produkter och råmjölk liksom naturgödsel och mag- och tarminnehåll får också spridas på detta sätt under förutsättning att det inte finns beslut om restriktioner eller begränsningar i användning eller hantering som omfattas av bestämmelser om förebyggande och begränsning av smittspridning och sjukdom och som berör materialet i fråga.¹⁴

Observera att det finns krav på register och handelsdokument om dessa material lämnar en livsmedelsanläggning. För motsvarande material från gård med djurhållning finns lättnader.

Insamling, transport och spårbarhet

Abp-lagstiftningen innehåller mycket detaljerade krav avseende insamling, transport och spårbarhet som är viktiga att känna till. För information om vilka krav som ställs avseende detta hänvisas till det särskilda informationsmaterial som tagits fram (”Insamling transport och spårbarhet”) och som det hänvisas till på första sidan.

Återtag/återlämnande till slakteri

I vissa fall önskar skolor och forskare lämna tillbaka slaktbiprodukter till det slakteri från vilket de hämtat dessa för att slakteriet sedan ska lämna materialet vidare för bortskaffande. Även vissa mindre styckningsanläggningar kan vilja lämna tillbaka styckningsrester till det slakteri från vilket kropparna kommer.

¹⁴ 2 kap. 1 d § SJVFS 2006:84.

Jordbruksverket menar att det kan finnas fördelar med denna hantering eftersom den möjliggör ett säkert bortskaffande även av de mindre mängderna. Hanteringen får dock inte strida mot livsmedelslagstiftningen och abp-lagstiftningen måste följas. Behållare med styckningsrester måste t.ex. vara korrekt märkta och åtföljas av handelsdokument. Av praktiska skäl har Jordbruksverket inte ställt krav på att skolor som lånat slaktbiprodukter från slakteriet ska använda handelsdokument när de lämnar tillbaka materialet.

Om material tas emot från andra verksamheter ska Jordbruksverket godkänna den mottagande anläggningen som en anläggning för mellanhantering eller lagring av abp. Denna anläggning ska då vara helt skild från slakteriets verksamhet.

Spill- och avloppsvatten

Animaliska biprodukter får generellt sett inte bortskaffas via avloppsnätet. Detta gäller såväl fasta produkter som flytande produkter i form av t.ex. blod eller mjölk.¹⁵

När det gäller uppsamling av animaliska biprodukter vid livsmedelsanläggningar har det ansetts vara tillräckligt att slakterier och styckningsanläggningar där SRM avlägsnas har golvbrunnar där hålen är mindre än 6 mm i diameter och som allt spolvatten från verksamhet där animaliska biprodukter uppstår måste passera igenom. Material som inte passerar igenom ska samlas in och kategoriseras som kategori 1 eller 2 beroende på vilka djurslag som slaktas/styckas. Om golvbrunnarna har större hål måste filter sättas in på annan plats innan spolvattnet går ut i avloppet. Sådant material som passerat ut genom ”filtret” hanteras som avloppsvatten i enlighet med miljölagstiftningen. Slam som uppstår vid hantering av avloppsvatten omfattas inte av den lagstiftning som denna kontrollvägledning berör. Mindre mängder spillblod som uppstår i samband med slakten får spolas ut med avloppsvattnet. Den blodvolym som tappas från djuret i samband med avlivningen måste dock samlas upp och kategoriseras som animaliska biprodukt om den inte ska gå vidare som livsmedel.

Spolvatten, avloppsvatten och slam från andra typer av livsmedelsanläggningar än slakterier och de styckningsanläggningar som nämns ovan ska hanteras i enlighet med miljölagstiftningen.

Kategori 3-material som består av slam från centrifugering eller separering¹⁶ får dock bortskaffas via avloppsvatten under förutsättning att det har genomgått en av behandlingarna för slam från centrifugering eller separering i kapitel II avsnitt 4 del III i bilaga X i förordning (EU) nr 142/2011.

Några ofta förekommande frågor

Det finns några olika typer av verksamheter och produkter som Jordbruksverket ofta får frågor om.

¹⁵ Kraven finns i kap. I avsnitt 2 i bil. IV i förordning (EU) nr 142/2011.

¹⁶ *slam från centrifugering eller separering*: material som tillvaratagits som en biprodukt när obehandlad mjölk renas och separeras till skummjölk och grädde.

Grundregeln är alltid att de krav som ställs på insamling, transport och spårbarhet och som nämns i stycket ovan med samma namn följs. Men för vissa produkter finns det undantag eller särskilda bestämmelser. Här nedan nämns sådant som gäller särskilt för just vissa produkter eller som rent allmänt är bra att känna till.

Vad gäller för fisk och andra vattenlevande djur?

Fisk och andra djur som ingår i begreppet vattenlevande djur och som fångats i kommersiellt syfte omfattas av abp-lagstiftningen. Samma krav ställs på omhändertagande av animaliska biprodukter från anläggningar som slaktar eller på annat sätt hanterar dessa produkter som på andra anläggningar där animaliska biprodukter uppstår.

Vad gäller för vilt?

Biprodukter från slakt av vilda djur behöver inte omhändertas i enlighet med abp-lagstiftningen utan kan i många fall lämnas kvar ute i skogen och sedan eventuellt grävas ner där under förutsättning att miljölagstiftningen följs. Detta gäller inte om djuret misstänks vara smittat med eller påverkat av en sjukdom som kan överföras till människor eller djur. I dessa fall måste materialet omhändertas i enlighet med abp-lagstiftningen.

Biprodukter som uppstår i slakten vid vilthanteringsanläggningar och vid renslakterier kan omhändertas precis på samma sätt som biprodukter från slakt av produktionsdjur. Det kan också grävas ner om det görs enligt kommunens anvisningar.¹⁷ För biprodukter från renslakt får nedgrävning göras i de områden som anges i Jordbruksverkets föreskrifter. Nedgrävning av biprodukter från vilthanteringsanläggningar får göras över hela landet. Abp-lagstiftningens krav på nedgrävningen måste följas.¹⁸

Hela djurkroppar eller animaliska biprodukter som avskiljs från djurkroppen innan den tas in till en vilthanteringsanläggning och som kommer från frilevande vilt i hägn¹⁹ får också grävas ner.²⁰

¹⁷ 2 kap. 23 och 27 §§ SJVFS 2006:84

¹⁸ För mer information om vilka krav som ställs på nedgrävning hänvisas till det dokument om nedgrävning "Nedgrävning av döda djur, slaktbiprodukter och biprodukter från biodling" som ligger på Jordbruksverkets webb.

¹⁹ Frilevande vilt definieras i punkt 1.5 i bilaga I i förordning (EG) nr 853/2004. Det rör sig om:

- vilda hov- och klövdjur samt hardjur och landlevande däggdjur som är föremål för jakt i syfte att användas som livsmedel och anses vara frilevande vilt enligt tillämplig lagstiftning i den berörda medlemsstaten¹⁹, däribland däggdjur som lever fritt inom ett inhägnat område under liknande förhållanden som vilda djur
- frilevande vild fågel som är föremål för jakt i syfte att användas som livsmedel

Livsmedelsverket anser att landlevande däggdjur som lever fritt i hägn bör betraktas som frilevande vilt om:

- det aktuella djurslaget finns vilt i den svenska faunan (till exempel kronhjort, dovhjort, vildsvin och mufflonfår)
- hägnet är godkänt av länsstyrelsen
- storleken på hägnet och biotopen i detsamma är anpassad till djuren så att det under vegetationsperioden inte råder brist på föda

Vad gäller för hudar och skinn från slakterier?

Livsmedelsgodkända hudar måste av livsmedelshygieniska skäl i enlighet med livsmedelslagstiftningen hållas åtskilda från hudar som inte är livsmedelsgodkända. Slakteriet kan dock välja att klassa även livsmedelsgodkända hudar som animaliska biprodukter. Hudarna blir då kategori 3-material.

Livsmedelsgodkända hudar och abp-hudar ("tekniska hudar") ska vid transport åtföljas av helt olika typer av handelsdokument²¹ och produkterna ska vara tydligt märkta så att de kan kopplas till respektive dokument.

Hudar som härrör från kroppar för vilka ännu inte svar erhållits avseende BSE-test måste stå under den behöriga myndighetens kontroll oavsett om det är potentiella livsmedelshudar eller animaliska biprodukter tills svar erhållits.²²

Hudar och skinn från hovdjur²³ som enligt ett beslut av en driftansvarig är avsedda för andra ändamål än som livsmedel men som uppfyller kraven i förordning (EG) nr 853/2004 för råvaror för gelatin eller kollagen för användning i livsmedel får släppas ut på marknaden utan begränsningar enligt abp-lagstiftningen. Dessa anses ha uppnått en s.k. slutpunkt²⁴ och behöver inte åtföljas av något handelsdokument när de lämnar livsmedelsanläggningen och de behöver heller inte sändas till en anläggning eller mottagare som Jordbruksverket godkänt eller registrerat.

Utan att det påverkar tillämpningen av mera specifika krav som fastställts i gemenskapens veterinärmedicinska lagstiftning får råmaterial för produktion av gelatin och kollagen som inte är avsett som livsmedel lagras, behandlas eller bearbetas i de anläggningar som särskilt godkänts i enlighet med avdelning XIV kapitel I punkt 5 samt avdelning XV kapitel I punkt 5 i bilaga III till förordning (EG) nr 853/2004, under förutsättning att risken för överföring av sjukdomar förebyggs genom att sådant råmaterial avskiljs från råmaterial för framställning av produkter av animaliskt ursprung.²⁵

De hudar som av olika skäl inte håller livsmedelskvalitet när de anländer till den anläggning som ska sortera hudarna liksom sådana hudar som under hanteringen vid anläggningen klassificeras som animaliska biprodukter får inte sammanblandas med

• djuren är föremål för jakt enligt de jaktmetoder som uppfyller kraven i jaktlagen (1987:259), jaktförordningen (1987:905) och Naturvårdsverkets föreskrifter och Allmänna råd om jakt och statens vilt (NFS 2002:18).

²⁰ 2 kap. 26 § Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2006:84) om befattning med animaliska biprodukter och införsel av andra produkter, utom livsmedel, som kan sprida smittsamma sjukdomar till djur

²¹ De animaliska biprodukterna ska åtföljas av ett handelsdokument enligt denna vägledning. De hudar som ska gå vidare för gelatin- kollagentillverkning för livsmedel ska åtföljas av dokument enligt avsnitt XIV resp. XV kap II punkt 1 i bilaga III i förordning (EG) nr 853/2004.

²² Bil III A I 6.3 i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 999/2001 av den 22 maj 2001 om fastställande av bestämmelser för förebyggande, kontroll och utrotning av vissa typer av transmissibel spongiform encefalopati

²³ I abp-lagstiftningen har ordet "ungulates" genomgående översatts med "hovdjur". "Hovdjur" är ett begrepp som omfattar både uddatåiga och partåiga hovdjur. Således ingår i begreppet hovdjur även det vi vanligen benämner "klövdjur".

²⁴ kap. V C 1 i bil. XIII i förordning (EU) nr 142/2011

²⁵ Art. 26 i förordning (EG) nr 1069/2009

livsmedelshudar och ska, när de sänds i väg för vidare beredning åtföljas av handelsdokument enligt de krav abp-lagstiftningen ställer. Vid eventuell export ska intygen undertecknas av officiell veterinär från Jordbruksverket.

Vad gäller för mjölk och mjölkprodukter?

Den mjölk som blir animalisk biprodukt på mejeri är av flera olika typer. I dokumentet ”Kategorisering av animaliska biprodukter” som det hänvisas till på första sidan har Jordbruksverket sammanställt och närmare beskrivit de olika kategorierna och deras undergrupper i tabellform.

Mjölkleveranser till mejeri kan stoppas redan i samband med mottagningen på grund av t.ex. antibiotikaförekomst. Sådan mjölk är att betrakta som ett kategori 2-material, men eftersom ingen smitta misstänks får den spridas på mark (t.ex. genom att det först går till en urinbrunn ute på något lantbruk).

Om t.ex. mjölk eller vassle ska lämnas ut som foder ställs särskilda krav. Abp-lagstiftningen reglerar kraven för mjölk, mjölkbaserade produkter och mjölkderivat i bil. X kap. II avsnitt IV del I och II i förordning (EU) nr 142/2011.

I förordningen anges förutom krav på produkterna även krav på registrering och eventuellt godkännande av mottagaren.

Jordbruksverket får i enlighet med art. 21 punkt 2 i förordningen som nämns ovan tillåta utsläppande på marknaden enligt del II. Del II innehåller andra krav än de som återfinns i del I och anger också att den behöriga myndigheten kan godkänna att obearbetade produkter används som foder.

Det vanliga förfarandet vid större mejerier i dag är att enkelpastöriserade produkter syras på mejeriet till ett pH under 6, ett pH som bibehålls under minst en timme innan produkten tillåts levereras ut. Mejeriet och mottagaren måste vara registrerade i Jordbruksverkets foderföretagarregister.

Observera de mikrobiologiska krav som ställs på den bearbetade produkten enligt kap. 1 i bil. X i förordning (EU) nr 142/2011.

En gård som använder egen mjölk till djuren på gården behöver inte särskilt registreras eller godkännas för detta. Däremot måste ett gårdsmejeri som önskar låta t.ex. vassle gå tillbaka till djuren på gården ha godkännande för detta enligt ovan trots att mjölken härrör från gårdens djur. Likaså gäller krav på märkning, handelsdokument och register. Anledningen till detta är att mejeriet är en livsmedelsanläggning och foderanläggning och inte en del av den djurhållande produktionsplatsen.²⁶

²⁶ När mejeriet ligger i direkt anslutning till djurhållningen och där det är helt säkerställt att mejeriet inte tar in någon mjölk från andra gårdar kan Jordbruksverket tycka att det är rimligt att tillämpa en förenklad hantering avseende handelsdokument. Det måste dock tydligt framgå i respektive anläggnings register hur mycket som lämnat mejeriet och gått över som foder till gårdens djur. Undantag från handelsdokument kan inte ges, men det kan anses rimligt att dessa görs veckovis och innehåller veckans totala volym.

Hur ska butiksavfall med animaliska beståndsdelar klassificeras?

I butiker kan flera olika huvudtyper av animaliska biprodukter uppstå. I artikel 10 i förordning (EG) nr 1069/2009 återfinns dessa tydliggjorda.

Det rör sig om:

- före detta livsmedel (art. 10 punkt f),
- biprodukter från styckning om butiken styckar kött (art. 10 punkt a och b)
- matavfall om butiken tillverkar t.ex. lunchmat och smörgåsar (art. 10 punkt p)
- animaliska biprodukter av kategori 2 om det är så att något måste återkallas t.ex. p.g.a. att salmonella återfunnits i något köttparti.

Vad gäller för matavfall²⁷?

Se de informationsblad som det hänvisas till på första sidan för information om när abp-lagstiftningen ska tillämpas, om kategorisering och om krav på insamling, transport och spårbarhet.

I praktiken samlas mycket matavfall in som ”hushållsavfall” och omhändertas i enlighet med de krav miljölagstiftningen ställer.

Observera att det är förbjudet att utfodra produktionsdjur²⁸, med undantag av pälsdjur, med matavfall.²⁹ Inte heller sådana svin och fåglar som är sällskapsdjur, djurparksdjur eller cirkusdjur utfodras med matavfall.³⁰

I flygplatsernas cateringkök tas ofta brickor med matrester emot från ankommande flyg. Brickorna rensas och vagnarna fylls på med nylagad mat. Matavfall från transportmedel som härrör från EU-länder, Norge, Island eller Schweiz är kategori 3-material.

För sådant matavfall som klassificeras som kategori 1-material³¹ gäller de krav som framgår av abp-lagstiftningen för kategori 1-material. Detta matavfall undantas inte från kraven på märkning och transport som matavfallet av kategori 3. I vissa fall har Livsmedelsverket tagit över kontrollansvaret över cateringverksamheten från kommunerna. Kommunerna har då endast kontrollansvaret över transport till anläggning för bortskaffande.

²⁷ *matavfall*: alla typer av matavfall, inklusive använd matolja, från restauranger, storkök och andra typer av kök, inbegripet centralkök och hushållskök

²⁸ Produktionsdjur är per definition i förordning (EG) nr 1069/2009 alla djur som hålls, göds eller föds upp av människor och används för framställning av livsmedel, ull, päls, fjädrar, hudar och skinn eller andra produkter som fås från djur eller som används för annat ändamål inom jordbruket, samt hästdjur.

²⁹ Art. 11 i förordning (EG) nr 1069/2009

³⁰ 2 kap. 22 § Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2006:84) om befattning med animaliska biprodukter och införsel av andra produkter, utom livsmedel, som kan sprida smittsamma sjukdomar till djur

³¹ Matavfall från internationell trafik från länder andra än EU-länder, Norge, Island eller Schweiz.

Export och utförsel till annat EU-land

Om animaliska biprodukter avses sändas till något annat land inom EU eller till Norge, Island eller Schweiz gäller generellt samma krav som inom landet. Dock ska ett standardiserat handelsdokument åtfölja produkten. Dokumentet ska vara på mottagarlandets språk (eventuellt dubbelspråkigt). Se under www.jordbruksverket.se / Djur/ Djurprodukter / Handelsdokument. Där finns länk till dokument på andra språk.

Om obearbetat kategori 1-material eller kategori 2-material eller kött- och benmjöl eller fett som framställts ur kategori 1- eller 2-material ska föras ut till annan medlemsstat, till Norge, Island eller Schweiz ställs särskilda krav.³² Det krävs bl.a. att mottagande lands myndigheter har godkänt mottagandet och att Jordbruksverket har fått information om detta samt att Traces³³ används. Traces ska också användas vid avsändande av bearbetat animaliskt protein till dessa länder. Meddelande i Traces ska i dessa fall, då det rör sig om animaliska biprodukter, avsändas av personal anställd av Jordbruksverket eller av personal som särskilt förordnats av Jordbruksverket.

Finland ställer särskilda krav som innebär att Traces ska användas vid utförsel av all typ av kategori 3 till Finland.

När det gäller export till tredje land rekommenderar Jordbruksverket de företag som avser exportera att ta kontakt med Jordbruksverket i god tid innan avsändandet då det i vissa fall ställs särskilda krav. Vissa produkter får inte överhuvudtaget inte exporteras. Verket vill även ha vetskap om vilka intyg som används och i vissa fall även ta fram intyg ihop med mottagande lands myndigheter. I de fall export ska ske av bearbetat animaliskt protein eller produkter som innehåller sådant material krävs bl.a. att ett skriftligt avtal slutits mellan Sverige och det mottagande landet.

Intyg ska i de fall det rör sig om animaliska biprodukter utfärdas av personal anställd av Jordbruksverket eller personal som särskilt förordnats av Jordbruksverket.

Förslag på frågor som kan ingå i en checklista vid kontroll

Nedan anges ett antal frågor som kan anses vara ett minimum som bör besvaras vid en livsmedelsanläggning i samband med kontroll av hur anläggningen befattar sig med animaliska biprodukter och därav framställda produkter (nedan benämnt ”materialet”).

- Kategoriseras materialet som uppstår vid anläggningen på ett korrekt sätt?
- Förvaras materialet vid anläggningen så att det inte riskerar att uppstå förväxlingsrisker?
- Om det är ett slakteri; filtreras spolvattnet på korrekt sätt?

³² Se art 48 i förordning (EG) nr 1069/2009.

³³ Traces är en databas som är gemensam för hela EU. När djur och vissa djurprodukter flyttas mellan EU-länder och då de importeras från länder utanför EU, ska förflyttningen registreras i Traces.

- Om det är en styckningsanläggning där SRM avlägsnas; filtreras spolvattnet på korrekt sätt?
- Är materialet korrekt märkt vid utleverans?
- Åtföljs materialet av korrekt ifyllda handelsdokument?
- För anläggningen register över levererat material?

Om en eller flera frågor besvaras med ”Nej” lever anläggningen inte upp till de krav lagstiftningen ställer och kontrollmyndigheten måste vidta erforderliga åtgärder.

Mer information och svar på frågor

Frågor i anslutning till denna skrivelse kan i första hand besvaras av enheten för foder och hälsa. Det går bland annat bra att skicka e-post till citesfoderdjurprodukter@jordbruksverket.se eller att kontakta handläggare på 036 - 15 50 00.